

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МУЗИЧНОГО ТА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВ**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ ТЕХНІКИ ДИРИГУВАННЯ
(назва навчальної дисципліни)

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 014 Середня освіта (014.13 Музичне мистецтво)
(код і назва спеціальності)

освітня програма Середня освіта: музичне мистецтво

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-професійної програми

(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою МУЗИЧНОГО ТА
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВ

протокол № 5 від 16.12.2019р.

Завідувач кафедри Ж.Є. Сироткіна
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова Ради з якості вищої освіти педагогічного факультету

(підпис, ініціали, прізвище)

Ю.І. Сич

Розробники програми:

Сироткіна Жанна Єрофіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри музичного та образотворчого мистецтв ІДГУ

Рецензенти програми:

Банкул Лариса Дмитрівна – доцент кафедри музичного та образотворчого мистецтв ІДГУ;
Коваленко Інна Григорівна – кандидат педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 4	<i>Лекції:</i>	
	-	-
Загальна кількість годин: 120	<i>Практичні заняття:</i>	
	-	-
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 2-4	<i>Лабораторні заняття:</i>	
	-	-
Семестр: 3-8	<i>Семінарські заняття:</i>	
	-	-
Тижневе навантаження (год.): - аудиторне: 3 - самостійна робота: 5	<i>Консультації:</i>	
	-	-
Форма підсумкового контролю: залік	12	4
Мова навчання: українська	<i>Самостійна робота:</i>	
	108	116

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни – процес формування у здобувачів вищої освіти основ техніки диригування.

Метою вивчення дисципліни є: розвиток музично-естетичного інтелекту, формування основ техніки диригування, умінь і навичок роботи з хоровою партитурою, вивчення специфіки управління хоровим колективом, підготовка студентів до педагогічної та музично-виховної, вокально-хорової роботи у закладах освіти.

Передумови для вивчення дисципліни – наявність компетенцій з дисциплін «Історія зарубіжної та української музики», «Теорія музики та сольфеджіо», «Додатковий музичний інструмент».

Міждисциплінарні зв'язки «Аналіз музичних творів», «Основний музичний інструмент», «Постановка голосу», «Хоровий клас», «Хорознавство».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Для вибіркового навчальних дисциплін

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути такі результати навчання:

1. Знання

- музично-теоретичних понять в обсязі курсу «Хорознавство», «Теорія музики та сольфеджіо»;
- спеціальної термінології;
- основних засобів і принципів диригування;
- основи техніки диригування.

2. Уміння

- грати партитури на фортепіано, виконувати під власний акомпанемент пісні шкільного репертуару;
- читати незнайомі партитури;
- володіти своїм голосовим апаратом;
- аналізувати хорові партитури;
- самостійно вивчати хорові партитури;
- володіти диригентською технікою.

- володіти навичками управління співацьким процесом на основі засвоєння теорії і практики з хорознавства, комплексу диригентсько-хорових умінь працювати з колективами, різними за типами (однорідні, мішані, дитячі).

3. Комунікація

- толерантне ставлення до загальнолюдських, національних, особистісних, мистецьких цінностей;

- налагоджує духовну спільність, співпереживання і співпрацю учнів і вихованців, ефективно працює в мистецько-творчому учнівському і педагогічному колективах освітнього закладу, інших мистецьких об'єднаннях;

- розуміє значущість культури і мистецтва для виховання і розвитку особистості учня, цінує полікультурність світу і здатний керуватися у своїй діяльності сучасними принципами полікультурної толерантності, діалогу і співробітництва.

4. Автономність та відповідальність

- здатний вчитися впродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності набуту під час навчання кваліфікацію;

- здатний створювати рівноправне і справедливе освітнє середовище;

- відповідальний за створення позитивного психологічного клімату, забезпечення процесу виховання і навчання всіх учнів, незалежно від їх соціально-культурно-економічного контексту.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семинарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семинарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Тема1. Постановка диригентського апарату	2	-	-	-	-	2	20	-	-	-	-	-	-	22
2.	Тема2. Основні прийоми диригентської техніки	2	-	-	-	-	2	20	1	-	-	-	-	1	22
3.	Тема3. Схеми диригування	2	-	-	-	-	2	20	1	-	-	-	-	1	22
4.	Тема4. Основні засоби виразності	2	-	-	-	-	2	20	1	-	-	-	-	1	22
5.	Тема5. Робота над хоровою партитурою	4	-	-	-	-	4	24	1	-	-	-	-	1	24
Проміжний контроль		-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
Разом:		12	-	-	-	-	12	108	4	-	-	-	-	4	116

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема1. Постановка диригентського апарату

Диригент встановлює та підтримує контакт з виконавцями, пластично втілює характер музики, її ідею та настрої, заряджаючи колектив своїм артистичним запалом, керує звучанням та «виліплює» форму твору.

Для втілення таких цілей диригент використовує власний фізичний апарат, що

керується думкою, волею, чуттям та слухом поряд із психологічним, «внутрішнім» впливом на виконавців.

Структура диригентського апарату. Основна диригентська позиція. Рука та її будова. Вправи для розвитку кисті. Вправи для усунення скутості рук.

Тема2. Основні прийоми диригентської техніки

Виразні функції рук. Будова руки забезпечує різноманітне її використання у диригуванні.

Руки диригента з допомогою його погляду встановлюють і підтримують контакт з колективом, разом з корпусом регулюють та підтримують виконавське дихання, разом з обличчям керують артикуляцією. Але ніде значення руки не проявляється так повно, як у керуванні темпо-метро-ритмом та агогікою, нюансуванню та динамікою, характером звуковедення та штрихами. В таких випадках руки диригента незамінні. Володіючи «еластичністю гуми та сталеву стійкістю, повітряною легкістю та ваговитістю граніту» (П.Чайковський про руки Г.Бюлова), руки диригента формують звучання у найрізноманітніших напрямках.

Ауфтакт. Розмежування функцій рук. Властивості диригентського жесту: тривалість, швидкість, амплітуда, сила (інтенсивність), маса, направлення та форма. Різноманітні поєднання цих властивостей змаху надають йому той чи інший характер.

Підготовка до графічних схем.

Тема3. Схеми диригування

Тактовий цикл.

Кожен диригентський змах відповідає тактовій долі. Метричний характер кожної долі виражається напрямом змаху. В залежності від порядкового розташування долі в такті вона відлічується змахом вниз, вгору або в сторони («до себе» та «від себе»).

Прості схеми. Складні схеми. Несиметричні схеми. Схеми тактування.

Простими розмірами вважаються ті, які мають єдину сильну долю:

$\frac{2}{2}, \frac{2}{4}, \frac{2}{8}, \frac{2}{16}$ і $\frac{3}{2}, \frac{3}{4}, \frac{3}{8}, \frac{3}{16}$.

Складні містять, крім сильної долі, відносно сильні:

$\frac{4}{2}, \frac{4}{4}, \frac{4}{8}, \frac{4}{16}, \frac{9}{4}, \frac{9}{8}, \frac{9}{16}, \frac{12}{4}, \frac{12}{8}, \frac{12}{16}, \frac{6}{4}, \frac{6}{8}, \frac{8}{4}$.

Мішані розміри утворюються шляхом поєднання різних простих неоднорідних, або простих і складних, наприклад:

$\frac{5}{2}, \frac{5}{4}, \frac{5}{8}, \frac{5}{16}, \frac{7}{2}, \frac{7}{4}, \frac{7}{8}, \frac{7}{16}, \frac{10}{2}, \frac{10}{4}, \frac{10}{8}, \frac{10}{16}, \frac{11}{2}, \frac{11}{4}, \frac{11}{8}, \frac{11}{16}$. [1,

С. 47].

Тема4. Основні засоби виразності

Динаміка. Темп. Фермата. Звуковедення. Вдосконалення техніки диригування.

Диригент засобами жесту визначає не лише темп і силу звуку, але й образний характер виконання. Своїми жестами він «говорить» про характер руху. Проте, головне в образності диригентського музичного руху, що й відображає динаміку розвитку форми твору, його образно-емоційний зміст.

Художня, музично-виконавська ідея містить в собі відповідне технічне рішення та визначає його. В такому сенсі техніка та мистецтво нероздільні, але ототожнювати їх неможливо: техніка має власну специфіку та вимагає від художника пильної уваги.

На шляху від задуму до його втілення лежить спротив матеріалу, який іноді виявляється фатальним. Вміння подолати такий спротив називається технікою.

Тема5. Робота над хоровою партитурою

Зміст підготовчої роботи над партитурою. Відбір диригентських прийомів для

виразного виконання твору. Історико-стилістичний аналіз твору. Музично-теоретичний аналіз твору. Вокально-хоровий аналіз твору. Виконавський аналіз твору.

Аналізувати твір слід у формі музичної співбесіди. В процесі аналізу слід досягнути розуміння змісту, основної ідеї твору, надати характеристику художнім образам, відзначити особливості твору.

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	Форми звітності
1.	Виконання індивідуальних завдань: - повторення вправ та прийомів які закріплюють отримані навички з техніки диригування та зміцнення диригентського апарату;	14 (16)	Демонстрація отриманих навичок з техніки диригування
	- виконання уривків хорової партитури, які потребують застосування різноманітної техніки диригування та засобів музичної виразності;	14 (16)	Виконання запропонованих уривків хорової партитури
	- закріплення хорового матеріалу, який вивчається на заняттях з викладачем, шляхом прослуховування аудіо та відео записів;	16 (16)	Створення музичних колекцій
	- вокально-хоровий аналіз хорових партитур (a cappella);	14 (16)	Анотація хорової партитури
	- ознайомлення через інтернет з сучасними методиками оволодіння мистецтвом техніки диригування;	16 (16)	Презентація
	- удосконалення навичок читання хорових партитур та диригування в домашніх умовах без фортепіанного супроводу;	14 (16)	Читання хорових партитур з аркуша
	- відпрацювання навичок створення власного задуму виконання хорового твору на основі прослуховування та вивчення кількох інтерпретацій різних колективів та диригентів	16 (16)	Партитура реалізації власного задуму виконання хорового твору
2.	Підготовка до проміжного контролю	4 (4)	Модульна контрольна робота
	Разом	108 (116)	

Тематика індивідуальних завдань

- Перелік хорових творів, які потребують застосування різноманітної техніки диригування та засобів музичної виразності:
 - Божже великий єдиний Муз М Лисенка
 - Тебе поем Д Бортнянський
 - Утро Сл К Алемасової муз Д Бортнянського
 - Концерт для хору з Муз Д Бортнянського перекл для хору Л Шамро
 - Ива Сл Ф Тютчева муз М Анцева перекл для жіночого хору О Красиної
 - Огоньки рябины Муз і сл Е ЄлісєєвоїШмідт
 - Осытаются астры в садах Сл І Буніна муз М Завалішиної
 - О чем шумели деревья Сл Е Авдієнко муз Т Попатенко
 - Перезвонь Муз В Гавриліна
 - Kukuleczka Польська народна пісня Обр А Гайденка
 - Gloria Обр А Вівальді Перекл для дитячого хору С Крижановського
 - Ой сивая зозуленька Сл народні обр М Леонтовича
 - Веснянка Сл О Олеся муз Ф Козицького

14. *На вулиці скрипка грає Українська народна пісня Обр Е Валя*
 15. *Вийди вийди Іванку Українська народна пісня Обр В Уманця*
 16. *Ой ходить сон Українська народна пісня Обр В Калениченко*
 17. *Щедрий вечір Сл Ю Рибчинського муз І Поклада*
 18. *Сопілочка Сл С Майданської муз О Беца*
 19. *Де вітер землю голубить Сл В Губарця муз І Карабиця*
- Весеннее утро Сл И Белоусова муз Ц Кюї*
2. Ознайомлення через інтернет з сучасними методиками оволодіння мистецтвом техніки диригування:

- <http://eprints.zu.edu.ua/8310/1/8.pdf>. https://studopedia.ru/19_395139_dirigentskiy-zhest-auftakt-atakuyuchi-i-pidtrimuyuchi-zhesti-pidgotovchi-dirigentski-ruhi.html;
- https://otherreferats.allbest.ru/music/00158824_0.html;
- <http://fatwords.org/safia/horovogo-diriguvannya/main.html>;
- <https://ukrbukva.net/8498-Stanovlenie-i-razvitie-manual-noiy-tehniki-dirizhirovaniya.html>

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:*** усна або практична
- 6.2. *Форми проміжного контролю:*** модульна контрольна робота у вигляді контрольного прослуховування
- 6.3. *Форми підсумкового контролю:*** залік

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є:

- індивідуальна бесіда, опитування;
- підготовка презентації, захист виконаного завдання та ін.;
- написання анотації вокально-хорової партитури;
- диригування хорових творів та пісень шкільного репертуару;
- модульна контрольна робота (контрольне прослуховування) та ін.

Модульна контрольна робота проводиться у формі контрольного прослуховування, на якому студент виконує підготовлені впродовж семестру хорові твори, демонструючи рівень сформованості основ техніки диригування.

Хорові твори, призначені для виконання, в якості проміжного контролю:

1. *Боже великий єдиний Муз М Лисенка*
2. *Тебе поем Д Бортнянський*
3. *Утро Сл К Алемасової муз Д Бортнянського*
4. *Концерт для хору з Муз Д Бортнянського перекл для хору Л Шамро*
5. *Ива Сл Ф Тютчева муз М Анцева перекл для жіночого хору О Красиної*
6. *Огоньки рябины Муз і сл Е ЄлісеєвоїШмідт*
7. *Осыпаются астры в садах Сл І Буніна муз М Завалішиної*
8. *О чем шумели деревья Сл Е Авдієнко муз Т Попатенко*
9. *Перезвоны Муз В Гавриліна*
10. *Кикилецька Польська народна пісня Обр А Гайденка*
11. *Gloria Обр А Вівальді Перекл для дитячого хору С Крижановського*
12. *Ой сивая зозуленька Сл народні обр М Леонтовича*
13. *Веснянка Сл О Олеся муз Ф Козицького*
14. *На вулиці скрипка грає Українська народна пісня Обр Е Валя*
15. *Вийди вийди Іванку Українська народна пісня Обр В Уманця*
16. *Ой ходить сон Українська народна пісня Обр В Калениченко*
17. *Щедрий вечір Сл Ю Рибчинського муз І Поклада*
18. *Сопілочка Сл С Майданської муз О Беца*
19. *Де вітер землю голубить Сл В Губарця муз І Карабиця*
20. *Весеннее утро Сл И Белоусова муз Ц Кюї*

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та критерії підсумкового оцінювання знань студентів

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2 Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на

	запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Повторення вправ та прийомів які закріплюють отримані навички з техніки диригування та зміцнення диригентського апарату	5
Складання власної системи самостійних занять на основі вивчення практичних порад відомих диригентів та музикантів	5
Удосконалення навичок читання хорових партитур та диригування в домашніх умовах без фортепіанного супроводу	5
Аналіз хорової партитур (a cappella)	5

Повторення вправ та прийомів які закріплюють отримані навички з техніки диригування та зміцнення диригентського апарату оцінюють за наступними критеріями: постановка диригентського апарату; «дихання», «ціль до точки», «точка», «відображення»; властивості змаху (тривалість, швидкість, амплітуда, сила, маса, напрямок та форма) амплітуда жесту, яка відповідає динаміці, та характер звуковедення.

Складання власної системи самостійних занять на основі вивчення практичних порад відомих диригентів та музикантів демонструє обізнаність щодо різноманітних методик самостійних занять відомих диригентів та музикантів; вміє спланувати власні заняття з їх урахуванням.

Рівень сформованості *навичок читання хорових партитур та диригування в домашніх умовах без фортепіанного супроводу* визначається під час індивідуальних занять. Показником високого рівня є безпомилкове читання з аркушу хорових партитур різної складності.

Аналіз хорової партитури (a cappella) вважається повним, якщо досить повно розкрито всі його складові: історико-стилістичний, музично-теоретичний, вокально-хоровий та виконавський аналіз твору.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Диригування хорового твору з акомпанементом	10 балів
Диригування та аналіз хорового твору без супроводу (a cappella)	10 балів
Диригування пісні шкільного репертуару	10 балів
Усього	30 балів

Максимальна кількість балів за один вид роботи складає 10 балів. Критеріями оцінювання є: безпомилкове виконання хорового твору (диригування) та пісні шкільного репертуару, впевнене володіння основами диригентської техніки, вміння співпрацювати з хором.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Музичний інструмент (фортепіано), мультимедіа, комп'ютер.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Апраксина О. Методика музикального виховання в школі. – М., 1983.
2. Безбородова Л. Дирижування. – М., 1985.
3. Гуренко Е. Исполнительское искусство: методологические проблемы. – Новосибирск, 1985.
4. Дебеляя Ж. Формирование самостоятельности студентов в процессе обучения дирижированию на музыкально-педагогическом факультете.
5. Доронюк В. Методика викладання дирижування. – Івано-Франківськ, 2005.
5. Доронюк В. Курс техніки дирижування. – Івано-Франківськ, 2004.
6. Иванов-Радкевич А. О воспитании дирижера. – М., 1973.
7. Канерштейн М. Вопросы дирижирования. - М., 1972.
8. Кондрашин К. О дирижерском искусстве. - Л.-М., 1970. Макаренко Г. Дирижування: досвід теоретичного осмислення професії // Українське музикознавство: Науково-методичний збірник. – Вип. 33. – Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2004.
9. Макаренко Г. Творчі аспекти формування художнього образу в діяльності оперного диригента // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського: Збірник наукових статей. – Вип. 21. Музичний твір як творчий процес. – Київ, 2002.
10. Макаренко Г. Творчість диригента: естетико-мистецтвознавчі виміри. – Київ, 2005.
11. Макаренко Г. Типологія творчого процесу диригента // Культура і сучасність: Альманах державної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 2. – Київ, 2004.
12. Малько Н. Основы техники дирижирования. - М.- Л., 1965.
13. Маталаев Л. Основы дирижерской техники. – М., 1986.
12. Мусин И. Техника дирижирования. – М., 1967.
13. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. К.: Просвіта, 2000. - 368с
14. Мюнш Ш. Я – дирижер. – М., 1965.
15. Ольхов К. Теоретические основы дирижерской техники. – Л. Музыка, 1984.
17. Пазовский А. Записки дирижера. – М., 1966.
16. Особистісний підхід у диригентсько-хоровій підготовці майбутнього вчителя музики / Упоряд. І.О.Цюряк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2008. – 70 с.
17. Пігров К. Керування хором. - К., 1962.
18. Серганюк Ю., Серганюк Л., Їжак В. Методики аналізу хорових творів. – Івано-Франківськ, 1992.
19. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. – М., 1961.
20. Чесноков П. Хор и управление им. - М.: Музгиз, 1961.

10.2. Допоміжні джерела

1. Кагадеев А. Техника хорового дирижирования. - Минск, 1968.
2. Казачков С. Дирижерский аппарат и его подготовка. - М., 1967.
3. Живов В. Исполнительский анализ хорового произведения. - М., 1967.
4. Андреева Л. Методика преподавания хорового дирижирования. - М., 1969.
5. Колесса М. Основы техники дирижування.

10.3. Інтернет-ресурси

1. <http://eprints.zu.edu.ua/8310/1/8.pdf>. https://studopedia.ru/19_395139_dirigentskiy-zhest-auftakt-atakuyuchi-i-pidtrimuyuchi-zhesti-pidgotovchi-dirigentski-ruhi.html
2. https://otherreferats.allbest.ru/music/00158824_0.html
3. <http://fatwords.org/safia/horovogo-diriguvannya/main.html>
4. <https://ukrbukva.net/8498-Stanovlenie-i-razvitie-manual-noiy-tehniki-dirizhirovaniya.html>